

'Cunera grijpt je in je nekvel'

Museum Catharijneconvent toont een unieke vroegmiddeleeuwse relik: de doek waarmee St.-Cunera gewurgd zou zijn. "Cunera laat je niet meer los."

Pascal Beukers

Het is het oudste stuk textiel dat Museum Catharijneconvent in Utrecht bewaart: een zeldzame vierde-eeuwse halsdoek, waarmee Cunera, de eerste vrouwelijke heilige van Nederland, in de vroege Middeleeuwen in een paardenstal in het Utrechtse Rhenen gewurgd zou zijn. De doek is tot en met eind augustus in het museum te zien. Daarna gaat het stuk textiel voor onbepaalde tijd het depot in, waar het vanwege de kwetsbaarheid onder klimatologische omstandigheden wordt bewaard.

'Eigen heilige'

De reden dat het Catharijneconvent de halsdoek tentoonstelt, is de uitgave van het stripboek *de halsdoek van Cunera*. Initiatiefneemster Katrijn Kuypers verduidelijkt dat het om een zogenaamde graphic novel gaat. "Het is een educatief-cultureel stripboek, een strip voor

volwassenen. Het is een literaire kunstvorm die in Nederland vrij onbekend is, maar die je in België en Frankrijk in veel boekenwinkels tegenkomt."

Kuypers, van huis uit musicologe en in het dagelijks leven producente van culturele evenementen, leidde in 2011 een soortgelijk project: een *graphic novel* over Sint-Maarten. Ze werkte toen als cultuurcoördinator bij de gemeente Rhenen. Vanuit haar werkgever, maar ook vanuit de bevolking kwam de vraag of er ook niet een strip kon komen over "de eigen heilige van Rhenen".

Aan pelgrims verkopen

Kuypers dook in de geschiedenis van de heilige Cunera van Rhenen en ontdekte onder meer dat de oudste publicatie over Cunera – *Dat leven van Kunera*, waarvan nog maar één exemplaar bestaat – om aan pelgrims te verkopen, uit 1515 stamt. Als uitgangspunt voor de *graphic novel* gebruikte Kuypers het wetenschappelijke artikel *Cunera van Rhenen tussen legende en werkelijkheid* van Marijke Carasso-Kok uit het *Jaarboek voor Middeleeuwse geschiedenis* 2001.

De strips, gemaakt door tien tekenaars, zijn getekend aan de hand van historische afbeeldingen en archeologische vondsten. Kuypers: "In een *graphic novel* kun je door tekeningen bepaalde aspecten, zoals de rol van de vrouw in de vroege Middeleeuwen, gedetailleerder uitwerken."

Het tekenproces werd constant gecontroleerd op historische betrouwbaarheid door een klankbordgroep met experts, onder wie een archeoloog en een historicus gespecialiseerd in de middeleeuwen. "Zij keken bijvoorbeeld of de kleding, huizen en omgeving overeenkomen met de periodes in de Middeleeuwen."

'Rode draad'

Bijzonder aan de 48 pagina's tellende *graphic novel* is dat op de bovenste helft van het boek de ontwikkeling van de legende van Cunera in drie verhalen wordt verteld en dat op de onderste helft in afzonderlijke verhalen elementen uit de geschiedenis van Rhenen zijn getekend, waaronder de kerstening van het gebied en de ontwikkeling van de stad tot bedevaartsoord in de late Middeleeuwen. De verhalen op de twee helften corresponderen met elkaar. "Soms is de link tussen de bovenste en onderste helft heel duidelijk en soms ligt die wat minder voor de hand", zegt Kuypers.

Zo verduidelijkt en versterkt het verhaal *De ballade van de heilige Ursula* op de onderste helft van het boek het verhaal op de bovenste helft *Cunera de legende*. Kuypers: "Dit is een strip waarbij je je hersens moet gebruiken." Door het boek loopt als een soort 'rode draad' een fo-

Het echtheidscertificaat bij de wurgdoek van Sint-Cunera.

De *graphic novel* toont het leven van Sint-Cunera.

tostrip over Emma, een scholiere uit Rhenen, die door haar geschiedenisleraar wordt meegenomen naar het Catharijneconvent, waar ze uitleg krijgt over Cunera.

Elfduizend maagden

De Schotse prinses Cunera was een van de elfduizend maagden die met de heilige Ursula (van Keulen) op pelgrimstocht ging naar Rome. Van haar ouders had ze een linnen halsdoek gekregen. Volgens de legende zouden de maagden op de terugweg in de buurt van Keulen in handen zijn gevallen van Attila de Hun. In de twaalfde eeuw werd hier een enorm grafveld uit de vierde of vijfde eeuw ontdekt, dat werd toegeschreven aan de elfduizend maagden. Die zouden om het leven zijn gebracht wegens de weigering van Ursula om met Attila te trouwen. Zij had reeds beloofd om te trouwen met de Saksische prins Aetherius, die zich tot het christendom bekeerd had omwille van haar. Wegens haar hardnekkige weigering schoot Attila Ursula een pijl door haar hals, waardoor zij stierf.

Gered van het bloedbad

Cunera zou door Radboud, de heer van Rhenen, koning der Friezen, gered zijn van het bloedbad bij Keulen. Hij nam haar mee naar zijn kasteel in Rhenen waar ze hoofd werd van het huishouden. Cunera wekte de afgunst van de vrouw van de koning. Toen hij eens op jacht ging, gaf hij haar de sleutel van de schatkist, waarmee ze feitelijk de (politieke) macht kreeg. De koningin grijpt haar kans en samen met een hulp wurgt ze Cunera met haar halsdoek. Bij terugkomst van de koning weigeren de paarden de stal in te gaan, waardoor haar graf werd gevonden. De koning was woedend waarop de

koningin zelfmoord pleegde door zich van de Grebbeberg af te gooien.

De heilige Willibrord verhief Cunera's relikven tot de eer der altaren, wat destijds als een heiligverklaring gold. Haar halsdoek bleef bewaard als relikwie. Cunera is sindsdien patroonheilige van het vee en haar voorspraak wordt aangeroepen bij keelkwalen en blindheid. Voor de restauratie in 1972 bevatte de wurgdoek roest- en bloedvlekken, waaruit blijkt dat deze werd aangeraakt door zieken en gebrekkigen in de hoop op genezing.

Oud-katholieke kathedraal

Dat de doek in de loop der eeuwen bewaard is gebleven, is onder meer te danken aan de priester Johannes Ludolphi (+1615), die tijdens de Reformatie haar relikven en een stuk van het doek meenam naar Oost-Brabant, dat een katholieke enclave bleef. Het andere deel van de wurgdoek had ene Everardus Botter (+1625), die diverse Cunerarelikven opkocht die in bezit waren gevallen van de hervormers. Uiteindelijk kwamen de twee stukken, provisorisch aan elkaar genaaid, terecht in de relikvenschat van de oud-katholieke Gertrudiskathedraal in Utrecht. Sinds 1972 heeft het Catharijneconvent de 1600 jaar oude doek in bewaring.

Volgens Kuypers leeft Cunera nog steeds in Rhenen. Ze is ze enorm gefascineerd door het verhaal van de vroegmiddeleeuwse martelares. "Ze grijpt je in het nekvel, maar laat je niet meer los." +

Wurgdoek van Cunera. T/m eind augustus in Museum Catharijneconvent, Lange Nieuwstraat 38, 3512 PH Utrecht
Info: (030) 231 38 35,
www.catharijneconvent.nl
de halsdoek van Cunera. Uitg. Stichting De Inktpot, 48 pp., € 10,-.
ISBN 978 94 904 26 03 3.

Foto's: Museum Catharijneconvent

Nu te zien in Utrecht: de wurgdoek van de heilige Cunera.